

УДК 339.91

ВЗАЄМОДІЯ МІЖНАРОДНИХ РИНКІВ ПРАЦІ ТА ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Скавронська І.В., Заблоцький Б.М.

Тернопільський національний економічний університет

Стаття присвячена проблемі виявлення взаємодії міжнародних ринків праці та освітніх послуг. Розкрито сутність впливу освіти на функціонування ринку праці. Проаналізовано державні витрати на освіту. Узагальнено міжнародний досвід забезпечення відповідності підготовки фахівців потребам національної економіки. Окреслено рейтинг найбільш перспективних професій в Україні.

Ключові слова: освіта, освітні послуги, ринок праці, якість освіти, професія.

Постановка проблеми. Досвід високорозвинутих країн світу засвідчує, що в останні десятиріччя серед багатьох чинників, котрі зумовлюють економічне зростання та підвищення міжнародної конкурентоспроможності, визначальним все більше стає інноваційна та креативна діяльність, в основі яких знаходиться якісна освіта. Освічені працівники виступають в якості рушійної сили економічного зростання, а їх висока географічна мобільність створює можливості для суспільного розвитку. У той же час працівники з низьким рівнем освіти більш вразливі до зрушень у структурі зайнятості. Відтак, експерти розглядають інтелект як основний ресурс соціально-економічного прогресу у довгостроковому періоді, а Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури проголосила XXI століття «Ерою освіти».

З іншого боку, практика демонструє, що випускники навчальних закладів різних рівнів не готові здійснювати практичну діяльність у реальному економічному середовищі з його викликами, загрозами і ризиками генерування нових ідей та прояву креативності.

У зв'язку із цим особливого значення набуває виявлення та оцінювання відповідності людського капіталу вимогам ринку праці, особливо у міжнародному просторі, де з'являються транснаціональні потоки робочої сили, котрі набирають постійного та систематичного характеру. Адже неузгодженість ринку освітніх послуг і ринку праці призводить до того, що підготовлені спеціалісти залишаються незатребуваними і часто ви-

мушені здійснювати професійну переорієнтацію і перекваліфікацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовне дослідження різних аспектів розвитку ринків праці та освітніх послуг міститься у працях С. Лемба [1], який проаналізував шлях, що проходять працівники, починаючи зі шкільної парти і аж до місця своєї роботи; П. Ромера [2], котрий вивчає походження ендегенного економічного зростання; Гуртова В. і Кекконена А. [3], які присвячують свої роботи розробленню моделей прогнозування попиту економіки на кваліфіковані кадри, а також у дослідженнях багатьох інших учених.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на багатоаспектність даної проблеми, її окремі елементи потребують більш детального окреслення. Так, не до кінця розкритим залишається питання щодо того, чи задовольняє сучасна система освіти потреби ринку праці і, чи відповідають кваліфікаційні характеристики фахівців вимогам наявних вакансій не лише в країні походження, але й закордоном.

Мета статті. Головною метою роботи є визначення закономірностей і тенденції розвитку ринку освітніх послуг по відношенню до вимог і потреб ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Сучасний період постіндустріалізації характеризується трансформацією основного виробничого ресурсу, в якості якого виступають знання. Сьогодні вирішальна роль у стимулюванні економічного зростання, соціального і суспільного розвитку, а також у ско-

роченні нерівності між народами належить освіті. Країни прагнуть, щоб їх населення було добре оснащено знаннями і навичками для ефективної участі у теперішніх соціально-економічних процесах. Сама ж економіка багатьох країн зазнає значних структурних змін, оскільки традиційні галузі заміщаються сферою послуг й інновацій, відзначаючи перехід до економіки знань [4, с. 7].

Подолання проблем стосовно нестачі кваліфікованих кадрів стало пріоритетним завданням для політиків різних держав світу, особливо після глобальної економічної кризи. Ендогенні моделі зростання наголошують, що людський капітал є одним з ключових ресурсів для економічного зростання. У зв'язку із цим, ефективність, з якою розвиваються людські ресурси у системі освіти і використовуються на ринку праці, має пріоритетне значення, а процес відбору кваліфікованих працівників на вимогу роботодавців займає центральне місце у цьому відношенні.

Вплив освіти на функціонування ринку праці виражається через відповідні індикатори, такі як заробітна плата, пільги, і включає конкретні механізми впливу, наприклад, освітньо-кваліфікаційний рівень (рис. 1).

До уваги також беруться гендерні відмінності, які свідчать про те, що найвищі доходи отримують

особи чоловічої статі, котрі під час навчання паралельно працювали і в результаті мають диплом про вищу освіту; після них з найбільшою заробітною платою слідує особи чоловічої статі, які працевлаштувалися відразу після школи. У той час, як для осіб жіночої статі властива зовсім інша ситуація: жінки заробляють більше лише тоді, коли отримують повноцінну освіту без будь-яких підроблянь під час навчання. У цілому, жінки заробляють менше порівняно з чоловіками, однак у жінок з вищою освітою віддача більша, аніж у таких чоловіків.

Як наслідок, якість освіти – це ключовий показник конкурентоспроможності, який характеризує відповідність освітніх послуг конкретним цілям, вимогам і стандартам та свідчить про компетентність фахівців, визначаючи їх місце на глобальному ринку праці.

Так, державні витрати на освіту є досить значними у переважній кількості країн світу, причому як розвинених, так і тих, що розвиваються (рис. 2).

Україна також здійснює чималі інвестиції у сферу освіти – 13,5% від ВВП у 2011 р. і 13,7% від ВВП роком пізніше (у наступні роки дані показники почали спадати у зв'язку із нестабільною політичною стабільністю в країні). Ці витрати навіть перевищили аналогічні індикатори у розвинених країнах, зокрема, Франції, Японії, Фінляндії.

В Україні після отримання обов'язкової освіти, випускники можуть продовжити своє навчання у вищих навчальних закладах (ВНЗ) відповідних рівнів акредитації: першого і другого (професійно-технічні навчальні заклади, наприклад, училище) та третього і четвертого (університети, академії, інститути, консерваторії та інші прирівняні до них заклади освіти).

Однак, у глобальному просторі виникають сумніви щодо якості та ефективності таких витрат, оскільки освітня система України характеризується непропорційністю і невідповідністю сучасним вимогам ринку праці. Навчальні плани, які успадковані від попередньої комуністичної системи і непридатні для розвитку ринкової економіки, не оновлюються достатньою мірою для відповідності новим професіям, які почали виникати у сфері послуг та високих технологій. Навички, що студенти отримують у професійних навчальних закладах, як правило, специфічні і придатні до застосування виключно в застарілих професіях. Ця проблема стосується не лише України, а й усіх перехідних економік Східної Європи і Центральної Азії. Так, в Україні чи не найбільша частка підприємств (43,5%) серед країн даного регіону, яка вважає, що робоча сила, освічена не відповід-

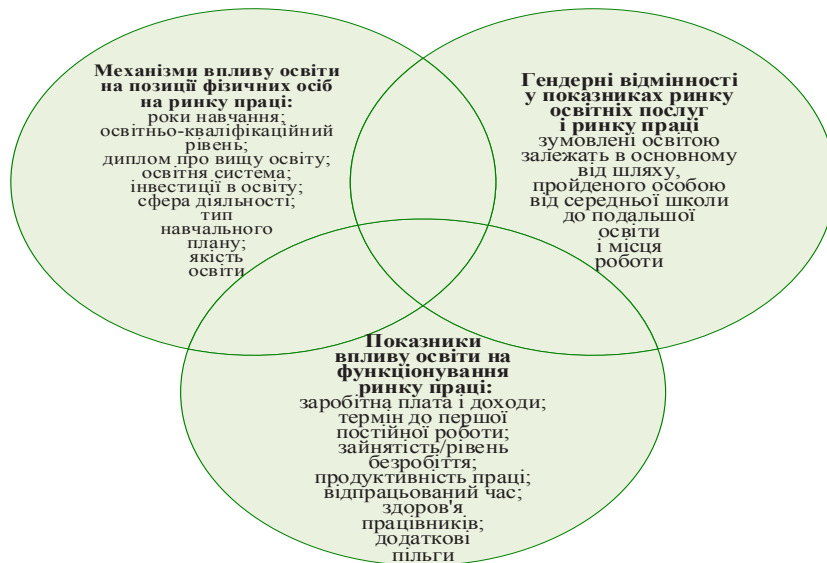

Рис. 1. Вплив освітніх послуг на стан ринку праці

Джерело: розроблено авторами

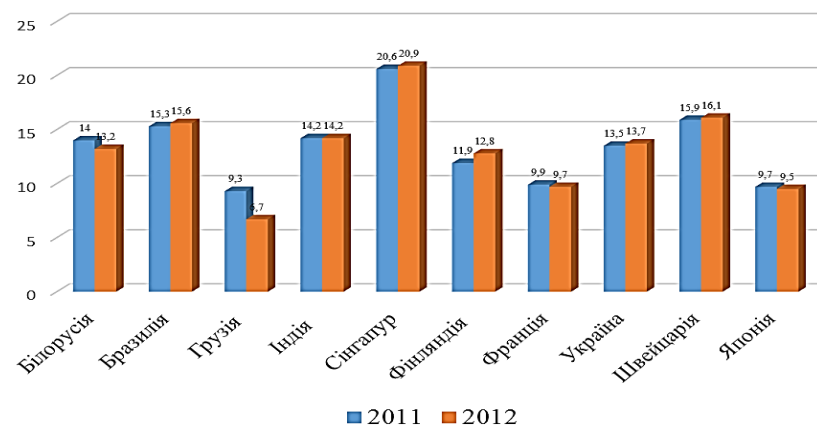

Рис. 2. Державні витрати на освіту, % від ВВП

Джерело: розроблено авторами за даними Світового банку [5]

ним чином, є основною перешкодою для їх розвитку (рис. 3).

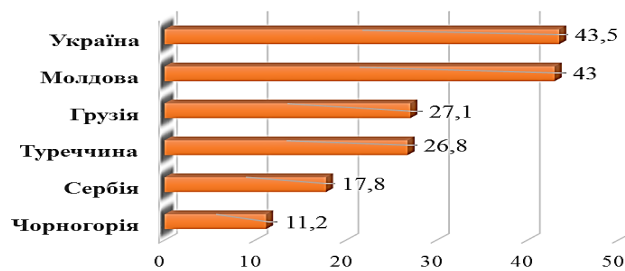

Рис. 3. Частка підприємств, котрі вважають, що робоча сила не відповідає вимогам національного ринку праці, %

Джерело: розроблено авторами за даними ЄБРР [6]

Варто відзначити, що у міжнародному вимірі значна частина національних ринків освітніх послуг здебільшого орієнтується на попит населення щодо освітніх послуг без урахування вимог ринків праці. Часто спільними для обох типів ринків є відсутність аналізу і прогнозу про кількість та кваліфікацію необхідних економіці працівників, відсутність гнучкої системи визначення кваліфікації, а також слабкий зв'язок ВНЗ із потенційними роботодавцями для своїх випускників [7].

Нестача кваліфікованих кадрів, у свою чергу, має негативний вплив на ефективність рин-

ків праці, підвищуючи рівень безробіття вище рівнів, які потенційно можуть бути досягнуті з урахуванням сукупного попиту. Ефективне узгодження взаємодії ринку освітніх послуг з ринком праці дозволяє скоротити фрикційне і структурне безробіття, забезпечуючи відповідність робочої сили з конкретним набором навичок й умінь наявним вакансіям.

У цьому контексті звертаємо увагу на дії різних економік стосовно вирішення даної проблеми (табл. 1).

В Україні 2014-2015 роки охарактеризувалися складною суспільно-політичною ситуацією, котра позначилася і на ринку праці: роботодавці оптимізували штат підприємств, скорочували видатки, подекуди заморожували проекти, що, у свою чергу, призвело до стрімкого попиту на одні професії і втратою популярності на інші.

Кількість пропозицій роботи у 2014 р. скоротилася на 30%, причому не було жодної професійної сфери, де б спостерігалася позитивна динаміка, однак в перші місяці 2015 р. ситуація дещо стабілізувалася.

Відтак, можна виділити такі характеристики перспективності професій на ринку праці України на сучасному етапі:

- 1) перспективність професії залежить від її затребуваності на ринку праці;
- 2) чим стабільніша галузь, тим перспективніша професія;
- 3) можливість професійного зростання в межах спеціальності і поширеність професії у світі

Таблиця 1

Міжнародний досвід забезпечення відповідності підготовки фахівців потребам національної економіки

Країна	Шляхи вирішення проблеми
Іспанія	Держава прагне наблизити чисельність учнів у сфері професійно-технічного навчання до середнього показника по інших європейських країнах, знизити число молодих людей, що залишають навчання у школі, і готувати працівників для нових робочих місць у перспективних галузях. Здійснюються заходи, спрямовані на підвищення попиту на професійне навчання за рахунок надання молодим людям освітніх грантів, удосконалення системи навчання шляхом залучення підприємств і посилення взаємозв'язку професійного навчання з їхніми потребами. Ці та інші заходи включені у державний План дій по прискоренню реформи й збільшенню кількості випускників навчальних закладів. У Законі «Про стійкість економіки» є розділ про професійне навчання, метою якого є профілактика кваліфікаційних невідповідностей потребам ринку праці.
США	Агентство трудової статистики США протягом більш, ніж п'ятдесяти років проводить дослідження з потреб економіки у кваліфікованих кадрах. Потреби в кадрах за професіями виявляються як шляхом моделювання, так і шляхом переговорів й опитувань роботодавців: представників промисловості, приватних організацій, професійних і торговельних об'єднань, експертів по підготовці кадрів і працівників освіти. Для деяких професій, таких як лікарі й юристи, кількість фахівців визначена і регулюється юридично та законодавчо. Для інших професій, таких як програмісти, оператори чи механіки, потреба може динамічно змінюватися.
Ірландія	Експертна група з вивчення перспективного попиту на професійні навички проводить аналіз попиту на професії і розробляє пропозиції щодо задоволення цього попиту за участю широкого кола учасників, включаючи представників бізнесу, сфери освіти, профспілок, а також держави. Це дозволяє виявляти зміни у структурі професій у галузях, а також динаміку попиту. Групою визначені основні елементи, які повинні бути включені в майбутній портфель типових професійних навичок: основні й базові навички; навички спілкування; і понятійні/аналітичні навички (збір й організація інформації, вирішення проблем, планування й організація, інноваційні та творчі навички). Група дає рекомендації з підвищення рівня поінформованості здобувачів роботи про галузі, в яких є попит на відповідні професійні навички.
Канада	Канадська служба з розвитку людських ресурсів і професійних навичок надає учням, працівникам і роботодавцям інформацію про перспективні потреби у професійних навичках. У Канаді функціонує онлайн-ресурс із питань середньої фахової освіти (CanLearn), що надає інформацію про можливості у сфері освіти і професійного навчання, методи оцінки відповідності цих можливостей очікуванням працівників, а також інформацію про форми фінансової підтримки бажаючих одержати освіту або підвищувати кваліфікацію у формі безперервного навчання. З метою надання допомоги роботодавцям у збереженні висококваліфікованих працівників у період економічних криз реалізується Програма по розподілу роботи в умовах зниження завантаження, яка передбачає додаткові виплати до заробітної плати для працівників, що працюють неповний робочий тиждень.

Джерело: розроблено авторами за [8]

Рейтинг найбільш перспективних професій в Україні

Місце у рейтингу	2013	2014	2015
1	Програміст, IT-спеціаліст	Програміст, IT-спеціаліст	IT-спеціаліст
2	Підприємець, бізнесмен	Лікар	Лікар
3	Інженер (різних галузей), юрист, адвокат прокурор	Військовослужбовець, прикордонник, розвідник	Військовослужбовець, прикордонник, розвідник
4	Лікар, журналіст	Інженер (різних галузей)	Інженер (різних галузей)
5	Фермер	Підприємець, бізнесмен, а також робочі професії (токарь, слюсар тощо)	Підприємець, бізнесмен, а також робочі професії (токарь, слюсар тощо)

Джерело: розроблено авторами за даними [9; 10]

відіграють значно меншу роль в оцінках перспективності;

4) відмінності у сприйнятті перспективності професій між чоловіками і жінками, оскільки для чоловіків на другому місці після затребуваності на ринку праці стоїть висока зарплата, і тільки потім – стабільність галузі.

Як наслідок, припускається, що професія програміста є найбільш перспективною в умовах кризи і нестабільності в країні (табл. 2).

Висновки і пропозиції. Інформаційна революція зміщує пріоритети у бік розвитку і підтримки сфери освіти. Інноваційний тип розвитку висунув нові вимоги до формування людського капіталу,

які отримали розвиток в концепції безперервної освіти, а також в необхідності формування творчих начал у розвитку всіх членів суспільства. Оскільки освіта є безперечним фактором успіху функціонування будь-якої економічної системи, перехід від навчання переважно конкретних навичок і трансляції інформації до розвитку творчості, формування здібностей до самонавчання – стає головним лейтмотивом системи освіти.

Подальшого дослідження у цьому напрямі потребує виявлення шляхів трансформації освітніх систем національних економік, особливо України, з метою продукування висококваліфікованих кадрів та спеціалістів найперспективніших професій.

Список літератури:

- Lamb S. The pathways from school to further study and work for Australian graduates. LSAY Research Report 19. Melbourne: ACER., 2001.
- Romer P. M. (1994) «The origins of endogenous growth», Journal of Economic Perspectives, 8 (1): 3-22.
- Гуртов В., Кекконен А. Модели среднесрочного прогнозирования спроса экономики на квалифицированные кадры [Електронний ресурс] // Кадровик. Рекрутинг для кадровика, 2010. – № 4. – С. 58–66. – Режим доступу: http://openbudgetrf.ru/download_mssql.php?id=80
- Скавронська І. В. Економічний взаємозв'язок між глобалізацією і креативністю: матеріали X Міжн. науково-практичної конф. «Альянс наук: вчений – вченому». – Дніпропетровськ, 2016. – 66 с. – С. 7-9.
- The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GB.ZS>
- БЕЕПС Survey 2010, European Bank for Reconstruction and Development (EBRD).
- Карпенко М. М. Європейський досвід планування підготовки вищими навчальними закладами затребуваних спеціалістів». Аналітична записка / М. М. Карпенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1406/>
- Ишкова А. Зарубежный опыт и оценка возможности его применения в прогнозировании потребностей рынка труда в России: Сб. докладов по материалам Пятой Всероссийской научно-практической Интернет-конференции (22–23 октября 2008 г.). Кн. I. – Петрозаводск: Изд-во ПетрГУ, 2008. – С. 115–132.
- Названі найбільш перспективні професії в Україні – IT-спеціаліст, лікар, військовослужбовець [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hh.ua/article/15440>
- Полотай І. 10 найбільш затребуваних професій 2015 року в Україні [Електронний ресурс] / І. Полотай. – Режим доступу: <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1545470>

Скавронская И.В., Заблоцкий Б.М.

Тернопольский национальный экономический университет

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ РЫНКОВ ТРУДА И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ

Аннотация

Статья посвящена проблеме выявления взаимодействия международных рынков труда и образовательных услуг. Раскрыта сущность влияния образования на функционирование рынка труда. Проанализированы государственные расходы на образование. Обобщен международный опыт обеспечения ответственности подготовки специалистов потребностям национальной экономики. Обозначен рейтинг самых перспективных профессий в Украине.

Ключевые слова: образование, образовательные услуги, рынок труда, качество образования, профессия.

Skavronska I.V., Zablotskyi B.M.
Ternopil National Economic University

THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERNATIONAL LABOUR MARKETS AND EDUCATION

Summary

The article is devoted to the problem of identification the relationship between international labor markets and education. The impact of education on labor market is revealed. Public expenditures on education are analyzed. International evidence of ensuring compliance specialists required by the national economy is summarized. The rating of the most promising careers in Ukraine

Keywords: education, educational services, labour market, quality of education, profession.